

Asia: VN/1072/2025

Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi laeiksi valtakunnallisista opinto-, koulutus- ja tutkintorekistereistä annetun lain, julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 13 §:n ja valtakunnallisesta osaamistietovarain

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Vammaisfoorumi kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitysluonnoksesta laiksi valtakunnallisista opinto-, koulutus- ja tutkintorekistereistä annetun lain muuttamisesta.

Vammaisfoorumi tarkastelee esitystä erityisesti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (CRPD) artiklojen 5, 22 ja 24 näkökulmasta. Artiklat 5, 22 ja 24 koskevat yhdenvertaisuutta ja syrjimättömyyttä, oikeutta yksityisyyteen sekä oikeutta koulutukseen.

Vammaisfoorumi viittaa CRPD 5 artiklaan, joka edellyttää, että vammaiset henkilöt ovat yhdenvertaisia lain edessä ja että heitä suojellaan syrjinnältä kaikilla elämänalueilla. Opinto-, koulutus- ja tutkintorekistereitä koskevassa sääntelyssä tämä merkitsee erityisesti sitä, että tietojärjestelmät, tiedon luovutuskäytännöt ja opiskelijavalintoihin liittyvä henkilötietojen käsittely eivät saa johtaa välittömään tai välilliseen syrjintään eikä vammaisten opiskelijoiden epäyhdenvertaiseen kohteluun.

Vammaisfoorumi pitää ongelmallisena sitä, ettei esityksessä ole arvioitu, millä tavoin tietojen luovutuskäytännöt saattavat edistää syrjintää.

Vammaisfoorumi haluaa myös kiinnittää huomiota YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan yleissopimuksen (CRPD) 22 artiklaan. Artikla 22 turvaa vammaisten henkilöiden oikeuden yksityisyyteen ja edellyttää, että vammaisten henkilöiden henkilökohtaisia, terveydentilaan liittyviä ja kuntoutusta koskevia tietoja suojellaan yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota siihen, että esitys laajentaa tietojen liikkuvuutta ja keskitettyä hyödyntämistä valtakunnallisissa rekistereissä. Tavoitteena on hallinnollisen tehokkuuden ja tiedon saatavuuden parantaminen. Vammaisfoorumi haluaa huomauttaa, että kehitykseen liittyy myös merkittäviä tietosuojan ja yhdenvertaisuuteen liittyviä riskejä. Näitä riskejä ei esityksessä juurikaan käsitellä, sanoiteta tai arvioida.

Vammaisten henkilöiden kohdalla kysymys on erityisen herkkä, koska koulutusjärjestelmässä käsitellään usein diagnooseihin, kuntoutukseen, oppimisen tukeen ja erilaisiin erityisjärjestelyihin liittyviä arkaluonteisia tietoja. Vaikka esityksessä painotetaan tietoturvan merkitystä, siinä ei riittävästi kuvata konkreettisia lisäsuojia vammaisten opiskelijoiden arkaluonteisten henkilötietojen suojaamiseksi eikä sitä, miten tietojen käyttöä rajataan käytännössä vain välttämättömiin tilanteisiin.

CRPD 24 artikla puolestaan turvaa oikeuden inklusiiviseen koulutukseen sekä yhdenvertaiseen pääsyyn koulutukseen kaikilla koulutusasteilla. Vammaisfoorumi korostaa, että koulutukseen liittyvien rekisteri- ja tietojärjestelmien tulee tukea opiskelijoiden yksilöllisiä tarpeita, kohtuullisten mukautusten toteutumista sekä koulutuksellista yhdenvertaisuutta. Tietojärjestelmien kehittämisessä tulee samalla huolehtia siitä, ettei arkaluonteisten tietojen käsittely aiheuta syrjintäriskejä tai heikennä opiskelijoiden oikeusturvaa.

Vammaisfoorumi huomauttaa, että esityksessä ei kuitenkaan ole nähtävissä perusteellista yhdenvertaisuusvaikutusten arviointia, saavutettavuusarviointia tai varsinaista vammaisvaikutusten analyysiä. Tämä on merkittävä puute, sillä koulutuksen tiedonhallintajärjestelmillä voi käytännössä olla huomattava vaikutus siihen, kuinka helposti opiskelija saa tarvitsemansa tukipalvelut, miten opiskelijan tietoja tulkitaan eri tilanteissa sekä syntyykö järjestelmien käytöstä hallinnollisia esteitä vammaisten opiskelijoiden koulutukseen osallistumiselle ja yhdenvertaiselle kohtelulle.

Vammaisfoorumi kiinnittää huomiota siihen, että esityksen yleinen painotus on tiedon liikkuvuuden lisäämisessä, hallinnon tehostamisessa ja digitalisaation hyödyntämisessä. Vaikka nämä tavoitteet voivat parantaa viranomaistoiminnan tehokkuutta, ne voivat samalla johtaa tilanteisiin, joissa opiskelijan mahdollisuus kontrolloida omia tietojaan heikkenee, automaattiset prosessit vaikuttavat päätöksentekoon ja yksilölliset tilanteet jäävät vähemmälle huomiolle. Vammaisten opiskelijoiden kohdalla juuri yksilöllinen harkinta, kohtuullisten mukautusten huomioiminen ja tilanteiden tapauskohtainen arviointi ovat usein keskeisiä yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Vammaisfoorumi katsoo, että esityksessä olisi tullut arvioida perusteellisemmin vammaisiin henkilöihin kohdistuvia vaikutuksia, rajata terveystietojen käyttöä tarkemmin, säätää vahvemmissa käyttöoikeuksien valvontamekanismeista sekä täsmentää opiskelijan oikeutta nähdä, hallita ja valvoa omien tietojensa käyttöä. Lisäksi esityksessä olisi ollut tarpeen arvioida automaattiseen tiedonkäsittelyyn liittyviä syrjintäriskejä. Vaikka esitys ei sisällä suoraan syrjiviä muutoksia, siinä korostuvat hallinnon ja tiedon liikkuvuuden tavoitteet enemmän kuin vammaisten opiskelijoiden oikeuksien, yksityisyyden suojan ja yhdenvertaisuuden erityinen turvaaminen.

Kyröläinen Anni
Vammaisfoorumi ry